

Károly Rédei 60-vuotias

11. huhtikuuta täytti 60 vuotta Wienin yliopiston fennougristiikan professori Károly Rédei, alkuperäiseltä sukunimeltään Radanovics. Hän on syntynyt Nagykanizsassa Unkarissa. Päästyään ylioppilaaksi kotikaupunkinsa piaristikinnaasista hän harjoitti vuosina 1951–55 unkarilaisen ja suomalais-ugrilaisen filologian opintoja Budapestin Loránd Eötvös-in yliopistossa opettajinaan tunnetut fennougristit Géza Bárczi, Dezső Pais, Miklós Zsirai ja György Lakó, joka toimi myös hänen jatko-opintojensa ohjaajana.

Károly Rédei tuli vuonna 1958 tutkijaksi Unkarin tiedeakatemian Kielitieteen laitoksen suomalais-ugrilaiseen osastoon, ja vuodesta 1967 lähtien hän toimi tämän osaston johtajana ja sai professorin arvon v. 1971. Vuonna 1974 hänet kutsuttiin Wienin yliopiston fennougristiikan varsinaiseksi professoriksi. Hänestä tuli Unkarin tiedeakatemian ulkomainen jäsen v. 1990, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsen v. 1977, Suomalais-ugrilaisen Seuran jäsen v. 1961 ja kunniajäsen v. 1991.

Aloitteleva tutkija suuntautui jo kandidaatintyössään (1960) permiläisiin kieliin, varsinkin Dávid Fokosin innostamana; työ käsitteli syrjäänin postpositioita ottaen huomioon myös votjakin. Näihin kieliin liittyi myös väitöskirja (1967), jonka aiheena olivat vogulin syrjääniläiset lainasanat. Syrjäänin kieliopin pääpiirteitä Rédei on käsitellyt teoksessaan *Chrestomathia Syrjaenica* (Budapest 1978; saksaksi: *Syrjänische Chrestomat-*

hie. Mit Grammatik und Glossar. Studia Uralica I. Wien 1978).

Rédei perehtyi etymologiseen tutkimukseen jo ensimmäisinä vuosinaan Kielitieteen laitoksessa Budapestissa osallistuessaan unkarin kielen etymologisen sanakirjan (*A magyar nyelv finnugor elemei*) toimitustyöhön. Tästä tutkimusalueesta kehkeytyi sittemmin hänen ehkä tärkein erikoisalansa. Vuosina 1959–74 hän oli toimittamassa myös toista tärkeää etymologian sanakirjaa (*A magyar szókészlet finnugor elemei*), ja vuodesta 1966 hän johti päätoimittajana ensin Budapestissa ja vuodesta 1974 Wienistä käsin tähänastisen tieteellisen uransa suurinta hanketta, joka valmistui v. 1988 *Uralisches etymologisches Wörterbuch [UEW]* -nimisenä monumentaalena teoksena.

Wienin yliopiston fennougristiikan professori on myös kenttätutkija. Ensimmäisen kerran hänelle avautui mahdollisuus ostjakin kielenaineeseen keruuseen syksyllä 1957 Leningradissa. Tämä matka tuotti tulokseksi pohjoisostjakin kieliopin (*Északi-osztják nyelvtan*, 1961). Vuonna 1961 nuori tutkija perehtyi puolivuotisella matkallaan Neuvostoliitossa erityisesti syrjääniin sen puhujien asuinsijoilla mutta tallensi Leningradissa myös ostjakin tekstejä ja kieliopillisia aineksia. Tämäkin matka oli satoisa, kuten osoittavat teokset *Nord-ostjakische Texte (Kazym-Dialekt) mit Skizze der Grammatik* (1968) ja *Zyrian Folklore Texts* (1978). Syrjäänin-tutkimuksissa oli erinomaisena opastajana professori Dávid Fokos, ja Neuvostoliiton-matkoillaan Rédei tutustui läheisesti myös syr-

Katsauksia

jääniä äidinkielenään puhuvaan tutkijaan V. I. Lytkiniin.

Károly Rédei tunnetaan kansainvälisesti permiläisten ja obinugrilaisten kielten sekä fennougristiikan keskeisten kysymysten tutkijana, jolle eivät ole vieraita myöskään volgalaiset kielet. Hänen ominta aluettaan on historiallis-vertaileva menetelmä, jonka pohjalta hän lähestyy äänne- ja muoto-oppia, etymologiaa ja kielikuntamme etäsuhteita, kuten kosketuksia indoeurooppalaisiin kieliin tai jukagiiriin. Hän on hyvin monipuolinen tutkija, jolla on näyttöä myös deskriptiivisen kielentutkimuksen alalta.

Kielikontaktit ovat aina olleet Károly Rédeille läheistä tutkimusaluetta. Niille hän on omistanut monografian *Zu den indogermanisch-uralischen Sprachkontakten* (1986). Siinä hän esittää perustellun käsityksensä 51:stä permiläisten kielten ja 64:sta muiden uralilaisten kielten iranilaisesta lainasanasta. Teokseen sisältyy myös aiheen tiivis tutkimushistoria. Kieltenvälisiä suhteita käsittelevät useat muutkin Rédein tutkielmat kuten »Juraksamojedische Lehnwörter in der syrjänischen Sprache» (*Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* [= ALH] XIII, 1963), »Obi-ugor jövevényesök a zürjén nyelvből» (*Nyelvtudományi Közlemények* [= NyK] LXVI, 1963), »Gibt es sprachliche Spuren der vorungarisch-permischen Beziehungen» (ALH 19, 1964), »Russische Einflüsse in der permjakischen Syntax» (*Symposion über Syntax der uralischen Sprachen*. Göttingen, 1970), »Zu den syrjänischen Lehnwörtern der obugrischen Sprachen» (*Finnisch-ugrische Forschungen* [= FUF] 40, 1973) ja (& András Róna-Tas) »Early Bulgarian Loanwords in the Permian Languages» (*Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 37, 1983).

Fennougristiikan erityiskysymyksiin liittyvät esimerkiksi ne Rédein artikkelit, jotka käsittelevät palataalikonsonanttien palatalisoivaa vaikutusta muinaisunkarissa (*Nyelvtudományi Értekezések* 58, 1968), permiläisten kielten ensimmäisen tavun vokaalien historiaa (Ural-Altai-

sche Jahrbücher 41, 1968), mokšamordvan murteiden foneemijärjestelmää (NyK 70, 1968) sekä uralilaisen ja suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaali-harmonian kehitystä (FUF 48, 1987). Paljon perustietoa sisältää UEW:n aineistoon pohjautuva artikkeli »Wortbildung in der PU/PFU-Grundsprache» (NyK 77, 1975). Siinä kirjoittaja mainitsee ne 37 johdosta (niistä 31 denominaalisia nomineja), jotka ovat rekonstruoitavissa uralilais-suomalais-ugrilaiselta kaudelta. Tämä määrä on hyvin pieni verrattuna kantakielen kaikkiin suffikseihin, joiden määrä on arvioitavissa sadaksi. Kantakielen kahdestakymmenestä konsonanttifoneemista esiintyi 17 johdinsuffikseina. Hyvin mielenkiintoinen on myös tutkielma neutraalin aikamuodon (aoristin) jäljistä uralilaisissa kielissä (NyK 86, 1984).

Károly Rédein tutkijanuran vahvasta etymologisesta juonteesta kertovat vakuuttavasti ne lähes kolmen vuosikymmenen aikana (1959–87) unkarilaisessa *Nyelvtudományi Közlemények* -lehdessä ilmestyneet sananselityksiä (*Szófejtések*) -sarjan 26 kirjoitusta, joihin sisältyy n. 250 osittain tai kokonaan uutta etymologiaa yli kymmenen suomensukuisen kielen sanoista, myös joistakin suomen sanoista. Näissä tutkielmissa syntyvät tulokset laajan uralilaisen vertailuaineiston ja muunkielisten paralleelien pohjalta. Esimerkiksi unkarin *gyakor* (= suom. *joukko*) 'usea, lukuisa, usein toistuva' -sana näyttää alkuaan merkinneen 'kassaa, joukkoa', kuten mm. saksassa *häufig* < *Haufen* (vrt. unk. *gyakran* 'usein') (NyK 67, 1965). Rédein uralilaisien kielten sanastoon kohdistunut tutkimustyö ei rajoitu suinkaan näihin artikkeleihin. Hänen etymologisiin sana-kirjoihin sisältyvien sana-artikkelien kokonaismäärää on vaikea arvioida. Tutkijan kiinto on suuntautunut myös suomensukuisten kansojen nimien alkuperään (ALH 11, 1960; CIFU, 1963; *Studies in Finno-Ugric Linguistics*, vol. 131, 1977). Esimerkkinä mainittakoon hänen *hanti* 'ostjakki'-nimityksen seli-

tyksensä, jonka mukaan se on yhdistettyissä siihen *kont-kantasanaan ('heimo, suurperhe, omaan kansaan kuuluva yhteisö'), jota suomessa edustaa *kunta* (esim. *heimokunta*) (NyK 62, 1960).

Wienin yliopistosta on kehittynyt Károly Rédein professorikaudella varsin merkittävä fennougristiikan tutkimus- ja opetuskeskus saksalaisella kielialueella. Siihen ovat vaikuttaneet olennaisesti erinomainen kirjasto ja erityisesti suomen, unkarin ja viron kielen ja joskus etäisempienkin sukukielten korkeatasoinen lehtoriopetus. Esimies on onnistunut luomaan laitokseensa miellyttävän työilmapiirin, jonka siellä vierailleet monet suomalaiset kollegat ovat voineet helposti aistia, myös tämän kirjoittaja kolmen lukukauden aikana. Suomalaisen vieraan kotoista tunnetta siellä on omiaan lisäämään oppituolin johtajan sujuva ja vivahteikas suomen kielen taito. Laitoksen oppilasyhteisölle antavat suomalais-ugrilaista väriä monet unkarilaiset opiskelijat, mutta joukossa tapaa myös suomalaista syntyperää olevia.

Károly Rédein persoonan välittömän ystävällisyyden kielisukulaisia kohtaan saattoivat kokea jo ne suomalaiset, joilla

oli tilaisuus tutustua häneen Budapestissa Kielitieteen laitoksessa, kuten esimerkiksi itselläni vuosina 1964–65. Siellä hän tutustutti vieraan auliisti laitoksen kokoelmiin, mutta saattoi myös viedä hänet nyt jo edesmenneen ystävänsä, samojedologi István Erdélyin kanssa Berlin-ravintolan pöytään, josta ei puuttunut unkarilaista vieraanvaraisuutta. Samaa jäyhille suomalaisille ehkä vierastakin välittömyyttä saavat kokea hänen nykyisen laitoksensa väki ja oppilaansa Wienissä jokasyksyisissä lukukauden aloittajaisissa lähimmässä pitseriassa tai työvuoden päättäjaisissä jossakin kaupungin mainioista Heurigeneista. Professorin taidossa rentoutua ystävien seurassa ja luoda mutkatonta työilmapiiriä olisi opittavaa monille tieteenharjoittajille.

Virittäjä toivottaa jatkuvaa menestystä tuotteliaalle tutkijalle, joka on valottanut töissään keskeisellä tavalla myös suomen kielen juuria. Hän on usein nähty vieras meikäläisissä kirjastoissa ja arkistoissa, ja tänäkin vuonna Károly Rédei viettää tutkimuskautensa Suomessa.

SEPPÖ SUHONEN